

YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ DEĞERLENDİRME RAPORU

T.C. KUZEY ANADOLU KALKINMA AJANSI
NORTH ANATOLIAN DEVELOPMENT AGENCY

Bölgenin Pusulası, Özgün Fikirlerin Referans Noktası

Bu belge, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından bastırılmıştır.

Belge No : 2016-RP-1/97

Revizyon No : -

Revizyon Tarihi : -

ISBN : 978-605-84995-9-1

1. Basım, Mart 2016

Editör(ler) : Aykut ONAT

Tasarım : Sinan KACIR

Basım Yeri : Hürriyet Matbaası
Hürriyet matbaası 5501 Sokak No: 6
Kat: 1 Tuna Mahallesi Çamdibi / İZMİR
www.hurriyetmatbaa.com
Tel: 0232 435 69 69 Faks: 0232 462 31 62

Matbaa Sertifika No : 17925

Bu belgenin her türlü yayın hakkı Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı'na aittir.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı'nın izni olmadan, eğitim ve tanıtım amaçlı da olsa hiçbir şekilde bu belgenin tümü veya bir kısmı yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı

Cebrail Mah. Saray Sk. No: 1 37200 / KASTAMONU

Tel.: 0 (366) 212 58 52 Faks : 0 (366) 212 58 55

E-posta: bilgi@kuzka.gov.tr

www.kuzka.gov.tr

YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ DEĞERLENDİRME RAPORU

AYKUT ONAT

Kastamonu Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü

BERKOL ALEVLİ

Sinop Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü

MUSTAFA KOLAY

Çankırı Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü

Mart, 2016

İçindekiler

1	Yatırım Teşvik Sistemine Ait Genel Bilgiler.....	1
1.1	Ülkemizdeki Yatırım Teşvik Sisteminin Gelişimi	1
1.2	Bölgesel Kalkınma Unsuru ve Yatırım Teşvik Sistemi.....	2
2	Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminde Bölgesel Durum	5
2.1	TR82 Bölgesi'nde Desteklenen Sektörler	5
2.2	Düzenlenen Teşvik Belgeleri	7
2.3	Tamamlanan Yatırım Teşvik Belgeleri	10
2.4	İptal Edilen Yatırım Teşvik Belgeleri	11
3	Benzer Özellikteki Diğer İllerin Durumu	13
4	Yeni Teşvik Sistemi ve Kalkınma Ajansları	18
4.1	Sağlanan Yatırım Teşvik Belgesi Danışmanlığı Hizmetleri	19
5	Değerlendirme	20
6	Öneriler	23
6.1	Mevzuat Önerileri.....	24
6.2	Bölgemizde Desteklenebilecek Sektör Talepleri	25
6.3	Ajansların Potansiyel Katkıları	26
7	Kaynakça.....	28

Tablo 1: Ülkemizdeki Teşvik Sisteminin Yapısal Durumu	1
Tablo 2: Çeşitlenen Destek Unsurları	2
Tablo 3: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Seviyelerine Göre İlleri Bölgelere Göre Dağılımı	3
Tablo 4: 2012 / 3305 Sayılı Karara Göre İllerin Bölgelere Göre Dağılımı	4
Tablo 5: Kastamonu'da Teşvik Edilen Sektörler	5
Tablo 6: Çankırı'da Teşvik Edilen Sektörler	6
Tablo 7: Sinop'ta Teşvik Edilen Sektörler	7
Tablo 8: TR82 Bölgesinde İller Bazında Yatırım Teşvik Belgesi Adetleri	8
Tablo 9: 2009 / 15199 Sayılı Karara Göre Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgesi Sayısı (Adet)	8
Tablo 10: 2012 / 3305 Sayılı Karara Göre Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgesi Sayısı (Adet)	8
Tablo 11: TR82 Bölgesinde İller Bazında Yatırım Teşvik Belgesi Toplam Sabit Yatırım Tutarları (milyon TL)	9
Tablo 12: TR82 Bölgesinde En Yüksek Sabit Yatırım Tutarlı Yatırımlar (milyon TL)	9
Tablo 13: TR82 Bölgesinde En Yüksek İstihdamlı Yatırımlar (kişi)	10
Tablo 14: Tamamlanan Yatırım Teşvik Belgeleri	10
Tablo 15: Yatırım Teşvik Belgelerinin Tamamlanma Oranı	11
Tablo 16: İptal Edilen Yatırım Teşvik Belgeleri	11
Tablo 17: Planlanan Yatırım Projelerinin Bölge Dışı Yatırımcıyı Yönlendirme Etkisi	12
Tablo 18: Benzer Özellikteki İllerin Sistem Açısından Değerlendirilmesi (milyon TL)	14
Tablo 19: Değerlendirilen İllerde Desteklenen Sektörler	15
Tablo 20: Yatırım Teşvik Belgelerinin Adet, Tutar ve İstihdam Olarak Gerçekleşme Durumları	17
Tablo 21: Danışmanlık Sağlanan Yatırım Projeleri	19
Tablo 22: Tamamlama Vizesi ve Ekspertiz İşlemi Yapılan Yatırım Projeleri	19
Tablo 23: İzlemesi Yapılan Yatırım Projeleri	19
Şekil 1: Yeni Teşvik Sistemi'nde Bölgesel Yapı	4
Şekil 2: Değerlendirilen İller	13
Grafik 1: TR82 Bölgesinde Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri (adet)	8
Grafik 2: Düzenlenen Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (milyon TL)	10

1 Yatırım Teşvik Sistemine Ait Genel Bilgiler

1.1 Ülkemizdeki Yatırım Teşvik Sisteminin Gelişimi

Gelişen bir ülke olarak;

- Ülkedeki birikimlerin cari açığı kapatacak şekilde katma değeri yüksek yatırım alanlarına yönlendirilmesi,
- İşsizlik probleminin giderilmesi için istihdam oluşturarak, üretimin artırılması ve sermaye birikimine katkıda bulunulması,
- Uzun ve orta vadeli planlarla konulan ihracat hedeflerine ulaşabilmek için uluslararası arenada tercih edilen ar-ge unsuru yüksek ürünlerin üretilmesi,
- Ülkemizin kaynak bağımlılığını azaltacak yatırımların müteşebbislerimiz veya yabancı kaynaklı doğrudan yatırımlar ile gerçekleştirilmesi,
- Ülke içinde kalkınmışlık farklarının giderilmesi dinamik bir endüstri çevresi oluşturmak açısından son derece önemlidir.

Belirtilen hedeflere ulaşılabilmesi için özel sektörün sahip olduğu dinamizmi sürekli aktif tutmak önem arz etmektedir. Bu nedenle ülkemizde farklı kurumlar tarafından farklı destekleme araçları amaca katkı sağlamak için uygulanmaktadır. Destekleme uygulamaları içerisinde yatırım teşvik sistemi, ülkemizde özellikle özel sektör yatırımlarının desteklenmesi açısından sağlanan en önemli destekleme yöntemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde, 2002 yılından bu yana uygulanan yatırım teşvik sistemleri dört kez değişikliğe uğramış hem nitelik hem de kapsam açısından farklılaşmıştır. Hali hazırda, 19 Haziran 2012 tarihli ve 28328 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanan 2012/3305 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile yatırım teşvik belgesine bağlanan yatırımlara çeşitli destek unsurları ile katkı sağlanmaktadır.

Teşvik Sistemleri	5084 Sayılı Kanun	5035 Sayılı Kanun	2009/15199 Sayılı Karar	2012/3305 Sayılı Karar
Destek Aracı Çeşidi	4	4	5	8
Kapsam	36 İl	49 İl	81 İl	81 İl
Bölgesel Kalkınma Unsuru	×	×	✓	✓
Sektörel Odaklılık	×	×	✓	✓
Teknolojik Dönüşüm Teşviği	×	×	✓	✓
Ar-Ge Yatırımlarının Teşviki	×	×	×	✓
Yatay Alanların Teşviği	×	×	×	✓
Kümelenmenin Teşviği	×	×	×	✓
Stratejik Sektörlerin Desteklenmesi	×	×	×	✓
Yatırım Aşamasında Finansal Destek	×	×	×	✓

Tablo 1: Ülkemizdeki Teşvik Sisteminin Yapısal Durumu¹

Son 10 yıllık periyotta ülkemizde uygulanan teşvik sistemlerini incelediğimizde sistemin kapsamının sektörel odaklı hale geldiği, ülke sathına yayıldığı, bölgesel kalkınma unsurunun ön plana çıktığı, özellikle teknolojik dönüşüm ile üretimde katma değer artırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda uygulanan teşvik sistemlerindeki destek unsurları ve destek unsurlarının gelişimine değinilmiştir.

¹ TEPAV, 2012 :10

Destek Unsurları	5035 Sayılı Kanun	5084 Sayılı Kanun	2009 / 15199 Sayılı Karar	2012 / 3305 Sayılı Karar
Vergi İndirimi	×	×	✓	✓
Enerji Desteği	✓	✓	×	×
Yatırım Yeri Tahsisi	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	×	×	✓	✓
KDV İstisnası	×	×	✓	✓
Faiz Desteği	×	×	✓	✓
Sigorta Primi Desteği	✓	✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı Desteği	✓	✓	×	✓
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	×	×	×	✓
KDV İadesi	×	×	×	✓

Tablo 2: Çeşitlenen Destek Unsurları²

Tablo detaylı bir şekilde incelendiğinde destek unsurlarında önemli bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Destek unsurlarında sağlanan artış ile özellikle işletme döneminde, işletmenin karlılığını önemli ölçüde artıracak muafiyetler getirildiği görülmektedir.

1.2 Bölgesel Kalkınma Unsuru ve Yatırım Teşvik Sistemi

Kalkınma konusunda ülkemiz oldukça taze bir maziye sahiptir. Tarım ağırlıklı bir ekonomik yapıdan sanayi ağırlıklı bir ekonomiye dönüşüm için birçok politika geliştirilmiştir. 1933 yılı ile birlikte planlı kalkınma modellerinin geliştirilmesine yönelik adımlar da daha çerçevesi çizilmiş bir boyutta ele alınmaya başlanmıştır. 1930'lu yıllarda oluşturulan planlar her ne kadar planlı kalkınma mantığının ülkede benimsenmesine katkıda bulunmuş ise de ülkemizde planlı kalkınma politikalarının 1962 yılı ile birlikte başladığını söylemek doğru olacaktır. Kalkınma politikalarımızda sanayinin rolü her zaman önemini hissettirmiş olup sermayenin Anadolu'nun geneline yayılması amaçlanmıştır. Bu şekilde sanayinin ülkenin Batı ve Orta bölgelerinde geliştiği söylenebilir. Devlet teşekküllerinin de Doğu ve Güneydoğu illerinde sanayi yapılanmasını oluşturmaya çalışmıştır. Bu dönemden beri aslında gelişmişlik düzeyinin ülke sathına yayılması ile ilgili politika güdüldüğü görülmektedir³.

Bu noktada daha somut bir adım olarak "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" kavramı kalkınma planlamamızda önemli bir yer teşkil etmiş olup, 1980'li yıllarda çeşitli teşvik uygulamaları ile 2000'li yıllara kadar ulaşmıştır. Bu kapsam içerisindeki illerde, uygulanan teşvik tedbirleri ile gelişmişlik açısından gelişmiş bölgeler ile aradaki mesafenin azaltılması amaçlanmıştır.

2000'li yılların başında yaşanan ekonomik kriz sonrası oluşturulan ekonomi uygulamaları, kalkınma noktasında da farklılaşmalara gidilmesini sağlamış, değişen, gelişen destek unsurlarının da ilave edilmesiyle oldukça çağdaş bir boyuta ulaşmıştır. 2009 ve 2012 yıllarında uygulamaya giren yatırım teşvik sistemlerinde bilhassa bölgesel kalkınma unsurunun göz önünde bulundurulduğunu belirtmek doğru olacaktır. 16 Temmuz 2009 tarihli ve 27290 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile yatırım desteklerinin uygulanması açısından iller İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak dört bölgeye ayrılmıştı.⁴

Ayrıca; yatırım konuları bölgesel olarak odaklı hale getirilip, her sektör için asgari yatırım tutarları belirtilmişti. Yatırım konuları ise bölgelerin yatırım potansiyeli ve rekabet gücü dikkate belirlenmişti.

² TEPAV, 2012 :2-9

³ İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, 1990:365-369

⁴ Resmi Gazete (Sayı: 27290) , 2009

İlgili kararda yatırım desteklerinin uygulanması açısından 28/8/2002 tarihli ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında yer alan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması- Düzey 2 bölgeleri, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak ek-1'de belirtilen dört gruba ayrılmıştı.⁵ Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerinin yer aldığı TR82 Bölgesi tümüyle 4. bölgede yer almış olup, destek unsurları ve oransal büyüklükleri açısından ülkemizin en gelişmiş bölgelerine en yakın, en cazip teşvik imkanlarını sunan bölge durumundaydı.

I.Bölge	II.Bölge	III.Bölge	IV.Bölge
TR10 (İstanbul)	TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	TR52 (Konya, Karaman)	TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)
TR31 (İzmir)	TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	TR62 (Adana, Mersin)	TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	TRA2 (Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır)
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)		TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)
TR51 (Ankara)		TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)
		TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)
		TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)
			TR22 (Çanakkale İli Bozcaada, Gökçeada İlçeleri)

Tablo 3: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Seviyelerine Göre İlleri Bölgelere Göre Dağılımı⁶

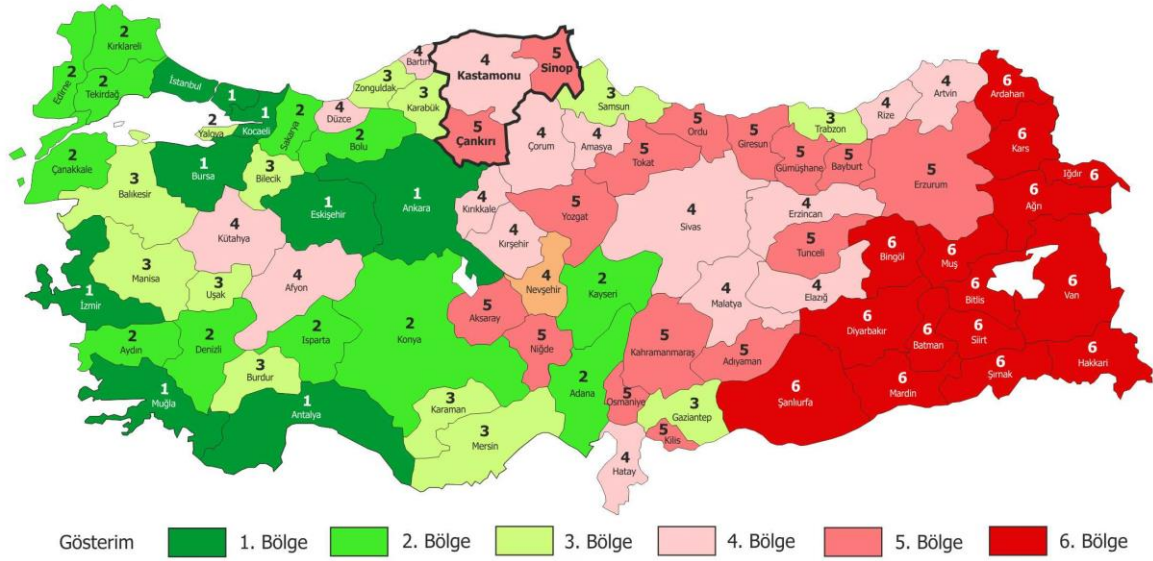
TR82 Bölgesi, TR90, TRA1, TRA2, TRB2, TRB1, TRC2, TRC3 ve TR22 Bölgelerindeki illerle aynı destek unsurlarından aynı oranda faydalanmaktaydı. Ancak, sistem bu bölgelerde yer alan ve bölge illerine göre daha fazla gelişmiş illere rekabet üstünlüğü sağlıyordu. Örneğin, Trabzon yatırımcılara Gümüşhane ile aynı destek unsurlarından aynı oranda teşvik sunmaktaydı. Ayrıca, illerin yatırım potansiyeli dikkate alınarak gerçekleştirilen sektörel değerlendirmelerin gerçek potansiyeli yansıtmadığı yönünde yoğun eleştiriler bulunmaktaydı. Yeni teşvik sistemi ihtiyacına binaen yapılan çalışmalar ile birlikte 19 Haziran 2012 tarih ve 28328 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanan 2012 / 3305 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile birlikte yeni teşvik sistemi uygulamaya girmiştir.⁷

Yeni teşvik sisteminde bölgeler illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre 6 bölgeye ayrılmıştır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından TR82 Bölgesi'ni oluşturan Kastamonu 4. Bölgede, Çankırı ve Sinop illeri ise 5. Bölgede yer almıştır.

⁵ Resmi Gazete (Sayı: 24884), 2002

⁶ Resmi Gazete (Sayı: 27290), 2009

⁷ Resmi Gazete (Sayı: 28328), 2012

Şekil 1: Yeni Teşvik Sistemi'nde Bölgesel Yapı

İllerin bölgelere göre tasnifi ise aşağıdaki tabloda verilmiştir. 4. Bölgede Kastamonu ile birlikte 17 il bulunmaktadır. 5. Bölgede ise Çankırı ve Sinop'un da içinde olduğu 16 il bulunmaktadır.⁸

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	K.Maraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	
			Sivas		

Tablo 4: 2012 / 3305 Sayılı Karara Göre İllerin Bölgelere Göre Dağılımı

⁸ Resmi Gazete (Sayı: 28328) , 2012

2 Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminde Bölgesel Durum

2.1 TR82 Bölgesi'nde Desteklenen Sektörler

Bölgemiz illerinde aşağıdaki sektörler desteklenmektedir. Görüldüğü üzere bölgemizde daha ziyade emek yoğun sektörler desteklenmektedir.

Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	Asgari Yatırım Tutarları (TL) ve Şartları
Entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil olmak üzere entegre hayvancılık yatırımları (dipnot 5'te belirtilen asgari kapasite şartlarına uymayan yatırımlar hariç)	500 Bin TL
Su ürünleri yetiştiriciliği (balık yavrusu ve yumurtası üretimi dahil)	500 Bin TL
Gıda ürünleri ve içecek imalatı (dip not 6'da belirtilen yatırım konuları hariç)	1 Milyon TL
Tekstil ürünleri imalatı (dip not 8'de belirtilen şartları sağlamayan iplik ve dokuma yatırımları hariç)	Tekstilin aprenmesi yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 1 Milyon TL
Giyim eşyası imalatı (sadece tevsî ve modernizasyon)	1 milyon TL
Bavul, el çantası, saraciye, ayakkabı vb imalatı	500 Bin TL
Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç), hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	1 Milyon TL
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	10 Milyon TL
İlaç/eczacılıkta ve tıpta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünlerin imalatı	1 Milyon TL
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (fırınlanmış kilden, kiremit, biriket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, inşaat amaçlı beton ürünleri, hazır beton, harç, çok katlı yalıtım camları hariç)	1 Milyon TL
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	1 Milyon TL
Metal eşya	1 Milyon TL
Makine ve teçhizat imalatı	1 Milyon TL
Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	1 Milyon TL
Elektrikli makine ve cihazları imalatı	1 Milyon TL
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	1 Milyon TL
Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı	500 Bin TL
Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	Motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde yatırım tutarı 1 Milyon TL
Mobilya imalatı (sadece plastikten imal edilenler hariç)	1 Milyon TL
Oteller	3 yıldız ve üzeri
Soğuk hava deposu hizmetleri (en az 500 m2)	500 Bin TL
Lisanslı depoculuk	1 Milyon TL
Eğitim hizmetleri (okul öncesi eğitim hizmetleri dahil, yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	500 Bin TL
Hastane yatırımı, huzurevi	Hastane: 500 Bin TL Huzurevi: 100 kişi
Akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil	500 Bin TL
Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	500 Bin TL
Seracılık (10 dekar)	500 Bin TL

Tablo 5: Kastamonu'da Teşvik Edilen Sektörler

Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	Asgari Yatırım Tutarları (TL) ve Şartları
Entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil olmak üzere entegre hayvancılık yatırımları (dipnot 5'te belirtilen asgari kapasite şartlarına uymayan yatırımlar hariç)	500 Bin TL
Su ürünleri yetiştiriciliği (balık yavrusu ve yumurtası üretimi dahil)	500 Bin TL
Gıda ürünleri ve içecek imalatı (dip not 6'da belirtilen yatırım konuları hariç)	1 Milyon TL
Tekstil ürünleri imalatı (dip not 8'de belirtilen şartları sağlamayan iplik ve dokuma yatırımları hariç)	Tekstilin aprenlenmesi yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 1 Milyon TL
Giyim esyası imalatı	500 Bin TL
Bavul, el çantası, saraciye, ayakkabı vb imalatı	500 Bin TL
Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç), hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	1 Milyon TL
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	10 Milyon TL
İlaç/eczacılıkta ve tıpta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünlerin imalatı	1 Milyon TL
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (fırınlanmış kilden, kiremit, biriket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, inşaat amaçlı beton ürünleri, hazır beton, harç, çok katlı yalıtım camları hariç)	1 Milyon TL
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	1 Milyon TL
Metal eşya	1 Milyon TL
Makine ve teçhizat imalatı	1 Milyon TL
Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	1 Milyon TL
Elektrikli makine ve cihazları imalatı	1 Milyon TL
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	1 Milyon TL
Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı	500 Bin TL
Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	Motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde yatırım tutarı 1 Milyon TL
Mobilya imalatı (sadece plastikten imal edilenler hariç)	1 Milyon TL
Oteller	3 yıldız ve üzeri
Öğrenci yurtları (en az 100 öğrenci)	500 Bin TL
Soğuk hava deposu hizmetleri (en az 500 m2)	500 Bin TL
Lisanslı depoculuk	1 Milyon TL
Eğitim hizmetleri (okul öncesi eğitim hizmetleri dahil, yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	500 Bin TL
Hastane yatırımı, huzurevi	Hastane: 500 Bin TL Huzurevi: 100 kişi
Akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil	500 Bin TL
Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	500 Bin TL
Kömür gazı üretimi (sentez gazı)	50 Milyon TL
Seracılık	10 dekar
Patlayıcı madde imalatı	500 Bin TL
İç ve Dış lastik imalatı	500 Bin TL

Tablo 6: Çankırı'da Teşvik Edilen Sektörler

Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	Asgari Yatırım Tutarları (TL) ve Şartları
Entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil olmak üzere entegre hayvancılık yatırımları (dipnot 5'te belirtilen asgari kapasite şartlarına uymayan yatırımlar hariç)	500 Bin TL
Su ürünleri yetiştiriciliği (balık yavrusu ve yumurtası üretimi dahil)	500 Bin TL
Gıda ürünleri ve içecek imalatı (dip not 6'da belirtilen yatırım konuları hariç)	1 Milyon TL
Tekstil ürünleri imalatı (dip not 8'de belirtilen şartları sağlamayan iplik ve dokuma yatırımları hariç)	Tekstilin aprenmesi yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 1 Milyon TL
Giyim eşyası imalatı	500 Bin TL
Bavul, el çantası, saraciyeye, ayakkabı vb imalatı	500 Bin TL
Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç), hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	1 Milyon TL
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	10 Milyon TL
İlaç/eczacılıkta ve tıpta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünlerin imalatı	1 Milyon TL
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (fırınlanmış kilden, kiremit, biriket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, inşaat amaçlı beton ürünleri, hazır beton, harç, çok katlı yalıtım camları hariç)	1 Milyon TL
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	1 Milyon TL
Metal eşya	1 Milyon TL
Makine ve teçhizat imalatı	1 Milyon TL
Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	1 Milyon TL
Elektrikli makine ve cihazları imalatı	1 Milyon TL
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	1 Milyon TL
Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı	500 Bin TL
Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	Motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde yatırım tutarı 1 Milyon TL
Mobilya imalatı (sadece plastikten imal edilenler hariç)	1 Milyon TL
Oteller	3 yıldız ve üzeri
Öğrenci yurtları	100 öğrenci
Soğuk hava deposu hizmetleri	500 metrekare
Lisanslı depoculuk	1 Milyon TL
Eğitim hizmetleri (okul öncesi eğitim hizmetleri dahil, yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	500 Bin TL
Hastane yatırımı, huzurevi	Hastane: 500 Bin TL Huzurevi: 100 kişi
Akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil	500 Bin TL
Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	500 Bin TL
Kömür gazı üretimi (sentez gazı)	50 Milyon TL
Seracılık	10 dekar

Tablo 7: Sinop'ta Teşvik Edilen Sektörler

2.2 Düzenlenen Teşvik Belgeleri

Bölgesel kalkınma vurgusunun güçlü olduğu 2009 ve 2012 yıllarında uygulamaya giren yatırım teşvik sistemlerinde TR82 Bölgesi'ni kapsayan Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerinde gerçekleştirilmesine yönelik hazırlanan yatırım teşvik belge sayısında yıllara göre önemli değişimler gerçekleşmiştir. 2009 yılında bölgede yatırımı belirten toplam 15 belge düzenlenmiş ve belge adedi açısından en az belgenin düzenlendiği yıl olmuştur. 2010 yılında ise bu rakam 83 olup, aynı dönem içerisindeki en yüksek seviye olarak belirlenmiştir.

Yıl	TR82	Çankırı	Kastamonu	Sinop
2009	15	1	12	2
2010	83	27	34	22
2011	60	22	18	20
2012	50	9	29	12
2013	67	18	31	18
2014	62	24	31	7
2015 ⁹	43	16	21	6
Toplam	380	117	176	87

Tablo 8: TR82 Bölgesinde İller Bazında Yatırım Teşvik Belgesi Adetleri

2009/15199 sayılı Karara istinaden TR82 Bölgesinde gerçekleştirilmesi planlanan toplam 183 yatırım projesi için yatırım teşvik belgesinin düzenlendiği görülmektedir.

2009 Teşvik Sistemi	TR82	Çankırı	Kastamonu	Sinop
YTB Adet	183	54	80	49

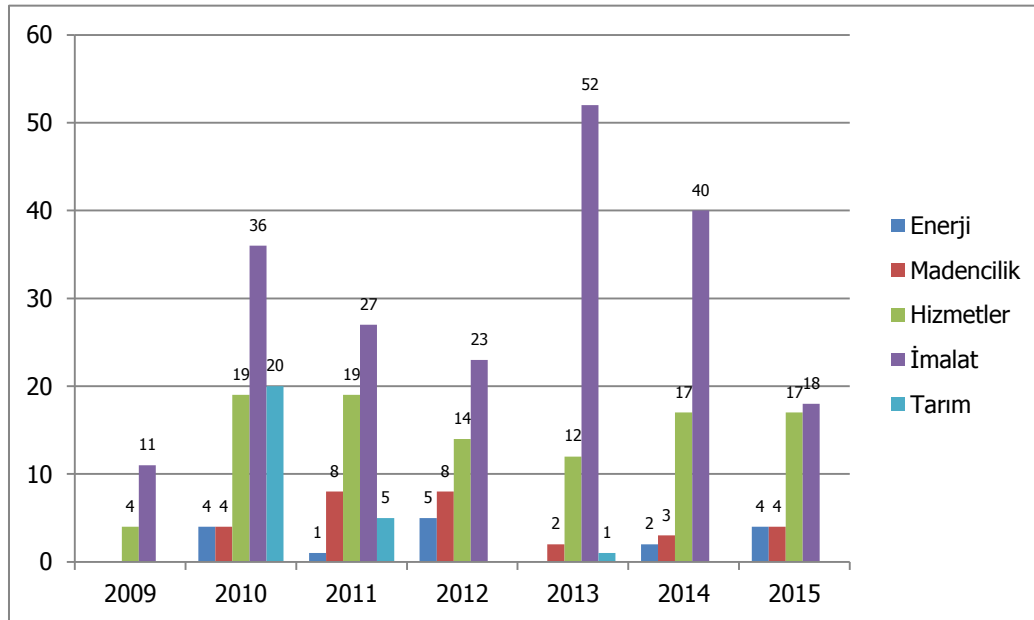
Tablo 9: 2009 / 15199 Sayılı Karara Göre Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgesi Sayısı (Adet)

2012/3305 sayılı Kararla istinaden TR82 Bölgesinde gerçekleştirilmesi planlanan toplam 197 yatırım projesi için yatırım teşvik belgesi düzenlendiği görülmektedir.

2012 Teşvik Sistemi	TR82	Çankırı	Kastamonu	Sinop
YTB Adet	197	63	96	38

Tablo 10: 2012 / 3305 Sayılı Karara Göre Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgesi Sayısı (Adet)

Yine, aşağıdaki tabloda 2009/15199 ve 2012/3305 sayılı Kararlara istinaden düzenlenen teşvik belgeleri sayısı (iptal edilen yatırım teşvik belgeleri hariç) iller bazında ve sektörel olarak verilmiştir. Bölgemizde, düzenlenen yatırım teşvik belgeleri sayı olarak imalat sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir.

Grafik 1: TR82 Bölgesinde Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri (adet)

⁹ <http://tesvik.ekonomi.gov.tr/tesvik/Giris.jsp> veri sisteminden alınan 2015 Ocak-Kasım ayları arasındaki verilerden derlenmiştir.

Ayrıca, aşağıdaki tabloda 2009/15199 ve 2012/3305 sayılı Kararlara istinaden düzenlenen teşvik belgeleri sabit yatırım tutarları açısından (iptal edilen yatırım teşvik belgeleri hariç) iller bazında verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere sabit yatırım tutarları açısından özellikle 2010 ve 2013 yıllarında Çankırı için önemli bir artış tabloda göze çarpmaktadır. Bu artışın nedeni 2010 yılında Söğütsen Seramik San. İnşaat Madencilik İth. İhr. A.Ş.'nin 490 milyon TL ve 2013 yılında Japon lastik imalatçısı Sumitomo Rubber Ako Lastik San. ve Tic. A. Ş.'nin 875 milyon TL tutarlarındaki yatırımları olduğu bilinmektedir. Sinop'ta da yine 2014 yılında toplam sabit yatırım tutarının yüksek olmasındaki temel neden Akmercan Sinop Doğalgaz Dağıtım Sanayi ve Ticaret A.Ş. firmasının 85 milyon TL tutarındaki doğalgaz yatırımdır. Kastamonu'da ise 2013 yılında Asya Maden İşletmeleri A.Ş.'nin 280 milyon TL tutarındaki yatırımı Kastamonu ilinin yıl içerisindeki yatırım teşvik belgelerinin sabit yatırım tutarının büyük oranda artmasına imkan sağlamıştır.

Yıl	TR82	Çankırı	Kastamonu	Sinop
2009	68	6	56	6
2010	975	690	238	47
2011	335	156	119	60
2012	409	23	309	77
2013	1.492	1.044	391	57
2014	440	87	250	103
2015	606	392	185	29
Toplam	4.324	2.398	1.548	379

Tablo 11: TR82 Bölgesinde İller Bazında Yatırım Teşvik Belgesi Toplam Sabit Yatırım Tutarları (milyon TL)¹⁰

2009-2015 yılları arasında TR82 Bölgesi'ne yatırım planlayan firmaların yatırım teşvik belgeleri incelendiğinde yatırım tutarı büyüklüğünde ilk 5 sıranın neredeyse tamamının imalat sektöründe olduğu görülmektedir. Sumitomo'nun Çankırı ilinde gerçekleştirmeyi planladığı 875 milyon TL tutarındaki yatırım bölgedeki şu ana kadarki en büyük yatırım olarak ön plana çıkmaktadır. Asya Maden firmasının Kastamonu'nun Hanönü ilçesinde gerçekleştirmeyi planladığı madencilik yatırımı bu sektördeki en yüksek yatırım olmaktadır.

	Firma Adı	Sektör	Yıl	Yatırım Tutarı	Yer
1	Sumitomo Rubber Ako Lastik San. ve Tic. A.Ş.	İmalat	2013	875	Çankırı
2	Söğütsen Seramik San. İnşaat Madencilik İth. İhr. A.Ş.	İmalat	2010	490	Çankırı
3	Asya Maden İşletmeleri A.Ş.	Madencilik	2013	280	Kastamonu
4	Abdulkadir Özcan Otomotiv Lastik San. ve Tic. A.Ş.	İmalat	2015	243	Çankırı
5	Sfc Entegre Orman Ürünleri San. ve Tic.A.Ş.	İmalat	2014	160	Kastamonu

Tablo 12: TR82 Bölgesinde En Yüksek Sabit Yatırım Tutarlı Yatırımlar (milyon TL)

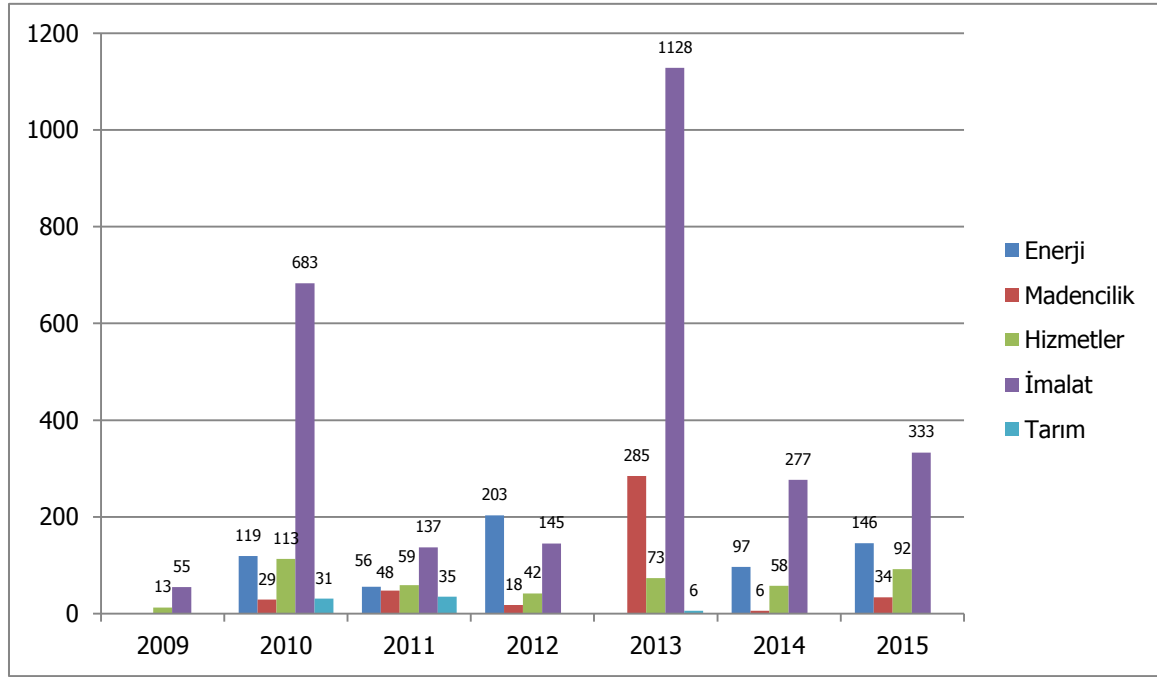
Sıralama istihdama göre değerlendirildiğinde ise ilk üç sıranın değişmediği, metal yapı malzeme imalatında faaliyet gösteren Guerohrtec ve tekstil imalatında faaliyet gösteren Casmoni Tekstil firmalarının yatırım teşvik belgelerinde sırasıyla 500 ve 400 kişilik istihdam beyanları bu alanda ilk 5'te yer almalarını sağlamıştır.

¹⁰ <http://tesvik.ekonomi.gov.tr/tesvik/Giris.jsp> veri sisteminden alınan 2015 Ocak-Kasım ayları arasındaki verilerden derlenmiştir.

	Firma Adı	Sektör	Yıl	İstihdam	Yer
1	Sumitomo Rubber Ako Lastik San. ve Tic. A. Ş	İmalat	2013	2.000	Çankırı
2	Söğütsen Seramik San. İnşaat Madencilik İth. İhr. A.Ş.	İmalat	2010	650	Çankırı
3	Asya Maden İşletmeleri A.Ş.	Madencilik	2013	515	Kastamonu
4	Guerohrtec GmbH Türkiye Kastamonu Şubesi	İmalat	2011	500	Kastamonu
5	Casmoni Tekstil San. Ve Tic. Ltd. Şti.	İmalat	2010	400	Kastamonu

Tablo 13: TR82 Bölgesinde En Yüksek İstihdamlı Yatırımlar (kişi)

Yine, aşağıdaki grafikte 2009/15199 ve 2012/3305 sayılı Kararlara istinaden düzenlenen teşvik belgeleri sabit yatırım tutarı açısından (iptal edilen yatırım teşvik belgeleri hariç) sektörel olarak verilmiştir. Sabit yatırım tutarı olarak düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin TR82 bölgesinde imalat sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir.

Grafik 2: Düzenlenen Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (milyon TL)

2.3 Tamamlanan Yatırım Teşvik Belgeleri

2009-2015 yılları arasında TR82 Bölgesi'nde hazırlanan 380 yatırım teşvik belgesinin 108 adeti başarıyla tamamlanmış olup, bölgedeki teşvik belgelerinin tamamlanma oranı % 28,4 olarak hesaplanmıştır. 108 belge ile toplamda 424,5 milyon TL yatırım bölgede gerçekleştirilmiş ve 5.403 kişiye istihdam sağlanmıştır.¹¹

Sektör	Adet	Yatırım Tutarı (TL)	İstihdam
Enerji	1	2.000.000	20
Hizmetler	32	96.866.229	548
Madencilik	8	56.947.907	555
İmalat	64	242.589.607	4.202
Tarım	3	26.116.825	78
Toplam	108	424.520.568	5.403

Tablo 14: Tamamlanan Yatırım Teşvik Belgeleri

¹¹ <http://tesvik.ekonomi.gov.tr/tesvik/Giris.jsp> veri sisteminden alınan verilerden derlenmiştir.

Tamamlanan yatırım teşvik belgeleri sektörel incelendiğinde 2009 yılında hazırlanan teşvik belgelerinin %80 oranında tamamlandığı görülmektedir. 2010 yılında imalat ve madencilik sektörlerinde çıkarılan yatırım teşvik belgelerinin neredeyse tamamının başarıyla tamamlandığı görülse de diğer sektörlerde hazırlanan yatırım teşvik belgeleri 5 yıl geçmesine rağmen henüz tamamlanamamıştır. 2011-2013 yılları arasında hazırlanan yatırım teşvik belgelerinde de tamamlanan belge sayısının çok düşük oranda kaldığı görülmektedir.

Sektör	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Enerji		%0	%0	%20		%0
Hizmetler	%75	%80	%50	%15	%17	%6
Madencilik		%75	%63	%0	%0	%0
İmalat	%80	%95	%26	%17	%13	%11
Tarım		%10	%20		%0	
Toplam	%80	%66	%37	%14	%13	%5

Tablo 15: Yatırım Teşvik Belgelerinin Tamamlanma Oranı¹²

2.4 İptal Edilen Yatırım Teşvik Belgeleri

2009 yılından itibaren TR82 Bölgesi'nde yatırım için hazırlanan yatırım teşvik belgelerinde enerji sektöründe herhangi bir belgenin iptal olmadığı görülürken, en çok imalat sektöründeki belgelerin yatırımcı talebi doğrultusunda iptal edildiği ortaya çıkmaktadır. 2009-2015 yılları arasında TR82 Bölgesi'ndeki yatırımları işaret eden toplam 40 yatırım teşvik belgesinin iptal edildiği, bu yatırımlarda beyan edilen toplam 325 milyon TL sabit yatırım tutarı ve 2.025 kişilik istihdamın gerçekleştirilemeyeceği görülmektedir.

Sektör	Adet	Yatırım Tutarı (TL)	İstihdam
Enerji	-	-	-
Hizmetler	6	78.704.124	74
Madencilik	5	48.502.000	160
İmalat	23	156.485.807	1.612
Tarım	6	41.798.000	179
Toplam	40	325.489.931	2.025

Tablo 16: İptal Edilen Yatırım Teşvik Belgeleri¹³

¹² <http://tesvik.ekonomi.gov.tr/tesvik/Giris.jsp> veri sisteminden alınan verilerden derlenmiştir.

¹³ <http://tesvik.ekonomi.gov.tr/tesvik/Giris.jsp> veri sisteminden alınan verilerden derlenmiştir.

TR82 Bölgesi'ne yönelik hazırlanan yatırım teşvik belgeleri incelendiğinde enerji sektöründeki yatırım teşvik belgelerinde yatırımcıların tamamının bölge dışındaki firmalar olduğu görülmektedir. Madencilik yatırımlarında bölge dışındaki firmaların yatırım tutarlarının bölge içine göre 10 katına eşit olduğu, hizmetler sektöründe özellikle kamu yatırımlarının etkisiyle bölge içindeki yatırımcı firma/kuruluşların daha etkin olduğu gözlemlenmektedir. İmalat ve tarım sektörlerinde ise bölge içi ve dışındaki yatırımcı sayısı ile yatırım büyüklüklerinin yaklaşık olduğu tabloda görülmektedir. Bölge içi ve bölge dışı yatırımcı ayırımında yatırımcı firmanın kanuni merkezi baz alınmıştır.

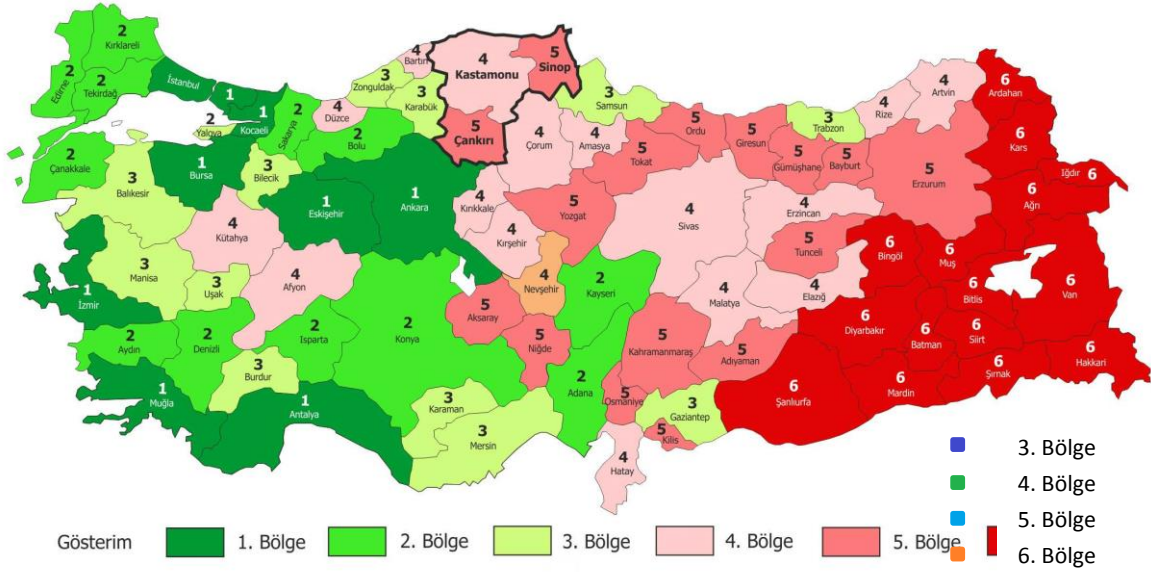
Sektör	Bölge İçi (Adet)	Bölge Dışı (Adet)	Bölge İçi (TL)	Bölge Dışı (TL)	En Yüksek Tutara Sahip Yatırım Konusu
Enerji	-	16	-	623.194.416	Doğalgaz Altyapı ve Dağıtım
Madencilik	15	14	39.912.400	382.256.457	Bakır Cevheri İstihracı & Bakır Cevheri Zenginleştirme
Hizmetler	93	9	391.514.066	57.800.106	Tıbbi hastane hizmetleri
İmalat	120	103	1.256.893.931	1.499.890.880	Motorlu araçlarda kullanılan kauçuk tekerlekler
Tarım	5	5	35.245.475	37.603.170	Süt inekçiliği Büyükbaş besicilik Büyükbaş kesim Karma yem Süt işleyerek süt ve süt mamulleri üretimi
Toplam	233	147	1.723.565.872	2.600.745.029	1.308.141.453

Tablo 17: Planlanan Yatırım Projelerinin Bölge Dışı Yatırımcıyı Yönlendirme Etkisi

3 Benzer Özellikteki Diğer İllerin Durumu

Teşvik sisteminin TR82 Bölgesi özelinde değerlendirmesi yapılırken, sistemin bölge illeri ile benzer özelliklere sahip diğer bölge illerinde de etkisini görmek daha gerçekçi bir değerlendirme imkânı sağlayacaktır. Bununla birlikte, özellikle ülkemizin sanayileşmiş alanlarından sosyo-ekonomik açıdan daha gerilerde bulunan illere transferinin hangi ölçüde olduğunun irdelenmesi planlanmıştır.

TR82 Bölgesi'ne benzer potansiyele sahip bölge illeri belirlenirken, 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından yayımlanan İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE) ile coğrafi yakınlık, 2012/3305 sayılı Karar'a istinaden illerin teşvik sisteminde bulunduğu bölgeler ve desteklenen sektörlerin benzerliği göz önünde bulundurulmuştur. Sonuç olarak 3. bölge illerinden 1 il, 4. bölge illerinden 5 il, 5. bölge illerinden 2 il ve 6. bölge illerinden de 1 il yatırım teşvik sisteminin etkisi açısından incelenmiştir. İncelemeler, 2009-2015 yılları arasında yıllar bazında sektörel olarak düzenlenen yatırım teşvik belgesi sayısı, yatırım teşvik belgesi sabit yatırım tutarı, yatırım yapmayı planlayan firmaların merkezlerinin durumu ve sektörel olarak incelenen illerdeki en büyük sabit yatırım tutarına sahip yatırım teşvik belgesi alt başlıklarında incelenerek yapılmıştır.

Şekil 2: Değerlendirilen İller

İl	Teşvik Bölgesi	Gelişmişlik Sıralaması	Toplam YTB Adedi	Sabit Yatırım Tutarı	Yatırım Tutarına Göre Sektörel Dağılım (%)					YTB Sayısına Göre Sektörel Dağılım (%)					Dışarıdan Yatırımcı Tercihi (milyon TL)				
					Enerji	Madencilik	Hizmetler	İmalat	Tarım	Enerji	Madencilik	Hizmetler	İmalat	Tarım	Enerji	Madencilik	Hizmetler	İmalat	Tarım
Karabük	3	28	75	1.069	19,7	5,4	35,5	39	0,4	6,7	8	61,3	22,7	1,3	211	55	121	32	
Düzce	4	35	357	1.862	10	1	13	75	1	2	1,3	15	80	1,7	168	10	76	1.077	16
Amasya	4	37	129	1.554	49	19	7	24	1	12	21	23	40	4	765	245	19	238	
Kırşehir	4	40	63	2.724	61	1	1	35	2	3	13	25	48	11	1.673	11,6	14,5	25,6	22
Kırıkkale	4	41	87	1.443	63	4	13	18	2	4,6	6,9	36,8	43,7	8	907	62	131,5	142	23
Çorum	4	50	136	1.248	41	3	13	40	2	5	8	21	65	1	493	22	19	72	
Aksaray	5	55	196	2.626	2	1	36	48	13	6	4	28	53	9	52	7	790	1.003	273
Ordu	5	61	184	2.021	51	10	25	14		7	8	41	44		1.039	187,5	63	93	
Şanlıurfa	6	73	558	3.392	12	3	19	57	9	1	6	22	55	16	365	34	107	812	28

Tablo 18: Benzer Özellikteki İllerin Sistem Açısından Değerlendirilmesi (milyon TL)

Görüldüğü üzere incelenen illerin önemli bir kısmında yatırım tutarına göre yapılan incelemede enerji sektörü önemli bir yer kaplamakta olup, bu yatırımlar genel itibarıyla istihdama katkısı çok sınırlı olan yatırımlardır. Özellikle, Karadeniz Bölgesi'nde yatırım tutarına göre neredeyse toplam büyüklüğün yarısını aşan bir yatırım tutarına sahiptir. İncelenen illerde dışarıdan yatırımcının en fazla ilgi gösterdiği sektör olarak enerji sektörü ön plana çıkmaktadır. Bu sektörde planlanan yatırımların hemen hemen hepsi il dışından yatırımcıların planladığı yatırımlardır.

İmalat alanında ise incelenen iller içerisinde il dışından yatırımcının rağbet gösterdiği 3 il ön plana çıkmaktadır. Bu iller Düzce, Aksaray ve Şanlıurfa'dır. Diğer illerde ise imalat alanında kendi müteşebbislerinin yatırım projelerinin oldukça yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu illerdeki imalat alanında yatırım teşvik sisteminden faydalanan önemli yatırımlara örnek olarak;

Düzce'de planlanan toplam yatırım büyüklüğü 380 milyon TL'yi bulması planlanan 4 cam imalatı yatırım projesi, 75 milyon TL sabit yatırım tutarına sahip dondurma imalatı konulu yatırım projesi; Aksaray'da ise 495 milyon TL sabit yatırım tutarına sahip binek ve minibüs ile kamyonet radyal lastik imalatı yatırım projesi ile 250 milyon TL sabit yatırım tutarına sahip motorlu kara taşıtlarının imalatı konulu yatırım projesi dikkat çekmektedir. Şanlıurfa'da ise toplam sabit yatırım tutarı 290 milyon TL'yi bulması planlanan 4 adet pamuk ipliği imalatı yatırım projesi dikkat çekmektedir.

İl içinden yatırımcıların diğer bir tercihi ise hizmetler sektörüdür. Bu sektörde özellikle öğrenci yurdu ve otel projeleri ile belediye hizmetleri gelmektedir.

Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	Karabük	Düzce	Amasya	Kırşehir	Kırıkkale	Çorum	Aksaray	Ordu	Kastamonu	Çankırı	Sinop
Entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil olmak üzere entegre hayvancılık yatırımları (dipnot 5'te belirtilen asgari kapasite şartlarına uymayan yatırımlar hariç)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Su ürünleri yetiştiriciliği (balık yavrusu ve yumurtası üretimi dahil)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Gıda ürünleri ve içecek imalatı (dip not 6'da belirtilen yatırım konuları hariç)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Tekstil ürünleri imalatı (dip not 8'de belirtilen şartları sağlamayan iplik ve dokuma yatırımları hariç)		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Giyim eşyası imalatı	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Bavul, el çantası, saracıye, ayakkabı vb imalatı	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç), hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
İlaç/eczacılıkta ve tıpta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünlerin imalatı			x			x		x	x	x	x
Patlayıcı madde imalatı										x	
İç ve Dış lastik imalatı				x	x					x	
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (çok katlı yalıtım camları, kiremit, briket, tuğla, çimento, hazır beton ve harç hariç)								x			
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (fırınlanmış kilden, kiremit, briket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, inşaat amaçlı beton ürünleri, hazır beton, harç, çok katlı yalıtım camları hariç)	x		x			x			x	x	x
Düz cam, düz camın şekillendirilmesi ve işlenmesi (çok katlı yalıtım camları hariç) çukur cam ve cam elyafı imalatı		x									
İnşaat amaçlı beton ürünleri imalatı ve ısı veya ses izole edici eşya ve karışımlar				x	x		x				
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Metal eşya	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Makine ve teçhizat imalatı	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Elektrikli makine ve cihazları imalatı	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x
Motosiklet ve bisiklet üretimi		x									
Mobilya imalatı (sadece plastikten imal edilenler hariç)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Oteller	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Öğrenci yurtları (en az 100 öğrenci)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Soğuk hava deposu hizmetleri (en az 500 m2)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Lisanslı depoculuk	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Eğitim hizmetleri (okul öncesi eğitim hizmetleri dahil, yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Hastane yatırımı, huzurevi	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil	x		x			x		x	x	x	x
Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Kömür gazı üretimi (sentez gazı)										x	x
Seracılık	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

Tablo 19: Değerlendirilen İllerde Desteklenen Sektörler

Şanlıurfa 6.Bölge illerinden olduğundan dolayı Şanlıurfa 6. Bölge ili olduğundan aşağıda yer alanlar hariç olmak üzere diğer tüm yatırım konuları bölgesel desteklerden yararlanmaktadır.

- 2012/3305 sayılı kararın Ek-4'ünde yer alan teşvik edilmeyen veya teşvik edilebilmesi için belirlenen şartları sağlamayan yatırımlar.
- Enerji üretimine yönelik yatırımlar.
- Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki diğer kuruluşlar tarafından gerçekleştirilecek hizmet ve altyapı yatırımları.
- Mühendislik karakterli yatırımlar.

Yukarıda tablo incelendiğinde değerlendirilen illerde desteklenen sektörlerin birkaçı hariç aynı olduğu görülmektedir. Bu durum aynı özelliklere sahip illerin sermayesi güçlü il dışından alacakları yatırımlarda büyük dengesizlik oluşturmaktadır. Çünkü, aynı destek unsurları ve oranları ile yatırımcı çoğunlukla pazara daha yakın olduğu illeri tercih etmektedir. Bu durumda bölgesel kalkınmışlık farklarını azaltacak il dışı sermaye bölgemize gelememektedir. Özellikle imalat açısından il dışı yatırımcının tercihi Düzce, Aksaray ve Şanlıurfa istatistiklerine yansımıştır. Bölgemizde ise özellikle Kastamonu ve Sinop illeri kendi girişimcisi ile bu açığı kapatmaya çalışmaktadır. Bu durumda şüphesiz ki sermaye birikimi ve girişimcilik gibi konularda çok ileride olmayan bölgemiz ile emsal bölgeler arasındaki gelişmişlik farkı kapanmamaktadır. Bahse konu 3 il dışında diğer illerde il dışından gelen sermaye çoğunlukla enerji projelerine gitmekte olup, istenen istihdam ve gelişmişlik düzeyine katkısı sınırlı kalmaktadır.

Yine; tablo incelendiğinde bazı illere belli sektörlerin adres gösterildiği görülmektedir. Örneğin; Düzce'ye "Düz cam, düz camın şekillendirilmesi ve işlenmesi (çok katlı yalıtım camları hariç) çukur cam ve cam elyafı imalatı" ile "Motosiklet ve bisiklet üretimi" gibi niş sektörlerin diğer illerden ayrıştırılarak desteklenmesi önemli yatırım projelerini de beraberinde getirmektedir. Bu gibi sektörlerin yönlendirilmesi önemli görülme ile birlikte bölgemize de bu tarz niş alanların yönlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle, Kastamonu ve Sinop aynı yatırım konularının hemen hemen tüm illerde desteklenmesi sebebiyle dışarıdan yatırımcı ilgili enerji projeleri haricinde çok cılız kalmaktadır.

Teşvik sistemi ile ilgili süreçlerin tam olarak değerlendirilebilmesi için düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin gerçekleşme durumlarının da tetkik edilmesi gerekmektedir. Ancak, tamamlama vizesi yapılmamış yatırımlar ile ilgili olarak veriler sunulmadığından sadece tamamlama vizesi yapılmış yatırımlara ait durum net olarak verilebilmektedir. Bu kapsamda, oluşturulan tablo aşağıda verilmiştir.

İl	Toplam Belge Adedi	Tamamlanmış Belge Adedi	Öngörülen Toplam Yatırım Tutarı (TL)	Gerçekleşen Toplam Yatırım Tutarı (TL)	Öngörülen Toplam İstihdam (Kişi)	Gerçekleşen Toplam İstihdam (Kişi)
Karabük	75	15	1.069.020.439	111.344.766	2.324	794
Aksaray	196	63	2.626.421.273	493.402.434	9.945	2.435
Çorum	136	38	1.247.725.224	252.147.856	3.681	485
Amasya	129	36	1.553.902.844	384.107.265	3.212	596
Düzce	239	59	1.862.042.662	533.579.742	9.367	2.595
Şanlıurfa	558	177	3.391.799.397	1.062.145.227	26.468	9.741
Ordu	184	72	2.020.567.613	534.254.772	7.794	3.071
Kırıkkale	87	20	1.443.236.519	88.248.433	2.287	546
Kırşehir	63	16	2.724.151.171	57.986.339	2.327	297
Toplam	1.667	496	17.938.867.142	3.517.216.834	67.405	20.560

Tablo 20: Yatırım Teşvik Belgelerinin Adet, Tutar ve İstihdam Olarak Gerçekleşme Durumları

Görüldüğü üzere yatırım teşvik belgelerinin tamamlama vizesi yapılmış yatırım teşvik belgelerinin sayısı, düzenlenen teşvik belgeleri sayısına göre oldukça düşük kalmaktadır. Yatırım teşvik belgelerinde yatırım süresinin ortalama olarak 3 yıl olarak belirlendiği bilinmektedir. Ayrıca, yatırım süresinin yarısı kadar bir süre yatırımcının talebi üzerine yatırımın tamamlanması için tanınabilmektedir. Ancak, tamamlama vizesi yapılmış yatırım teşvik belgesi sayısının düşük olmasının, yatırım teşvik belgesi sahibi firmaların gerekli takibi yapamaması, Ekonomi Bakanlığının personel sayısının sınırlı olması, yatırım teşvik belgesi sayısının oldukça fazla olmasına bağlı olduğu düşünülmektedir.

4 Yeni Teşvik Sistemi ve Kalkınma Ajansları

Ülkemizde uygulanan yatırım destekleri ve yardımları hakkında yatırımcıların etkin bir şekilde yönlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ancak, gerek ülke genelinde gerek ise bölgemizde yatırımcıların ve girişimcilerin ülkemizde mevcut teşvik ve destek mekanizmaları hakkında bilgi birikimi yeterli seviyede değildir. Bu nedenle, yönlendirme süreci çoğu zaman yeterli olmamakta bizzat yatırımcılarla birlikte çalışma gerekliliği görülmektedir.

19 Haziran 2012 tarihli 28328 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile birlikte Kalkınma Ajansları, yeni teşvik sistemine adım atmış bulunmaktadır. Kalkınma Ajanslarının yereldeki yapılanması ile yeni teşvik sisteminin etkinliğinin artması beklenmektedir. Böylece, ajanslara teşvik belgesi düzenleme yetkisi, belge kapsamında gerçekleştirilen yatırımların izlenmesi ve tamamlama vizesi işlemlerinin sonuçlandırılması konularında da yetki verilmiştir.¹⁴

Ancak, Kalkınma Ajanslarının yeni teşvik sistemine en önemli katkısı ajans bünyesinde faaliyet gösteren Yatırım Destek Ofisleri aracılığıyla sağlanan ücretsiz danışmanlık hizmetleri ile yatırımcıyı, teşvik sistemine doğru yönlendirilmesidir. Böylece, yatırımcının yerelde sürekli danışabileceği, sisteme hakim bir birimin bulunması yatırım teşvik belgesi kapsamındaki desteklerden yatırımcının maksimum düzeyde yararlanma fırsatını da sunmaktadır. Aynı zamanda gerçekçi yatırım projelerinin iller bazında Yatırım Destek Ofisleri danışmanlığında yürütülerek teşvik belgelerinin gerçekleşme oranlarını artıracak olması da oldukça önemlidir.

Yatırımcı açısından sağlanan faydaya ilave olarak teşvik sisteminin uygulayıcısı olan Ekonomi Bakanlığı açısından da bu iş birliğinin önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü, Ekonomi Bakanlığı yatırım teşvik sistemi ile ilgili olarak düzenlenen teşvik belgelerinin gerçekleşme değerleri ve belge sahibi firmaların durumu ile ilgili bilgilere ulaşmak açısından problemler yaşamaktadır. Bundan dolayı, teşvik sisteminin etkinliği hiçbir zaman gerçek anlamda analiz edilememektedir. Bakanlığın ilettiği veri setine binaen Yatırım Destek Ofisleri tarafından gerçekleştirilen izleme faaliyetleri ile 6 aylık gelişmeler Bakanlığa rapor edilmektedir. Gelişmelerin yanı sıra izlemeler esnasında edinilen tecrübeler ve sisteme dair öneriler de yine Bakanlığa rapor edilmektedir.

Kalkınma Ajanslarının teşvik sistemindeki en önemli katkılarından biri de aynı zamanda gerçekçi yatırım projelerinin iller bazında Yatırım Destek Ofisleri danışmanlığı ile yürütülerek teşvik belgelerinin gerçekleşme oranlarını artıracak olması ve yatırımcıların düzenlenen belge kapsamında öngörülen yatırım destek unsurlarından maksimum seviyede yararlanmasını sağlamasıdır.

Yine, Yatırım Destek Ofisleri aracılığıyla teşvik sisteminin bölge içi ve dışı yoğun bir şekilde tanıtımı yapılmaktadır.

¹⁴ Resmi Gazete (Sayı: 28328) , 2012

4.1 Sağlanan Yatırım Teşvik Belgesi Danışmanlığı Hizmetleri

Ajansımız bünyesinde görev yapan yatırım destek ofisleri sağladıkları danışmanlık hizmetleri ile illerimizde sistemin tanıtımı ve etkinliğinin artırılması için önemli çalışmalar ortaya koymaktadır. Teşvik sisteminin tanıtımı ve belge başvurularında sağlanan ücretsiz danışmanlık hizmeti dışında, destek unsurlarından yatırımcıların azami derecede faydalanması için sağlanan danışmanlık hizmeti ile yatırım teşvik belgelerinin tamamlama vizesi ve ekspertiz işlemlerinin hızlı bir şekilde tamamlanması ve teşvik belgelerinin izlenmesi yine bu kapsamda sistemin etkinliğinin artmasında önemli katkılar olduğu düşünülmektedir.

Yatırım Projesi Sayısı	Planlanan Yatırım Tutarı (TL)	Planlanan İstihdam (kişi)
69	517.598.071	2.252

Tablo 21: Danışmanlık Sağlanan Yatırım Projeleri

Tabloda görüldüğü üzere Ajansımız bünyesinde görev yapan yatırım destek ofisleri 2012 Haziran ayından itibaren günümüze kadar olan periyotta faaliyet alanları kapsamındaki toplam yatırım tutarı 517.598.071 olan 69 adet yatırım projesinin teşvik sisteminden faydalanmasını sağlamıştır. Bu yatırım projeleri ile bölgede 2.252 adet yeni istihdam oluşması beklenmektedir.

Ajansların yatırım teşvik sistemi içerisinde bir diğer önemli görevi ise belirtildiği üzere tamamlama vizesi ve ekspertiz işlemlerinin gerçekleştirilmesidir. Yatırımcıların sistem içerisindeki sigorta primi işveren hissesi desteği ve gelir vergisi indirimi desteklerinden faydalanabilmesi açısından oldukça önemli olan bu hizmetin hızlı ve aksamadan gerçekleştirilmesi, ofislerimiz tarafından sağlanmaktadır.

Tamamlama Vizesi ve Ekspertiz İşlemi Gerçekleştirilen Yatırım Projesi Sayısı	Gerçekleşen Yatırım Tutarı	Gerçekleşen İstihdam
15	17.253.567,74	918

Tablo 22: Tamamlama Vizesi ve Ekspertiz İşlemi Yapılan Yatırım Projeleri

Tabloda görüldüğü üzere ajansımız bünyesinde faaliyet gösteren yatırım destek ofisleri aracılığıyla gerçekleştirilen tamamlama vizesi ve ekspertiz işlemleri sonucunda 15 adet yatırım projesi bünyesinde 17.253.567,74 yatırım tutarı gerçekleşmiş, 918 yeni istihdam oluşmuştur.

Yine, sistemin etkinliğinin tespiti, yatırımların gerçekleşme oranının tespiti ile geliştirilmesi ve sistemdeki uygulamanın sahada tespiti açısından ajansların yerine getirdiği izleme faaliyeti oldukça önemlidir. Ancak, bu izleme görevi Ekonomi Bakanlığı'nın izlenmesini talep ettiği belgeleri iletmesi ile başlamakta olup, bugüne kadar sadece bir kez bu uygulama gerçekleşmiştir. Ajansımız, bu faaliyet ile sisteme fayda sağlamak amacıyla iletilen listedeki işletmeleri birebir ziyaret etmiş, tespit ve önerilerini gerçekleşme değerleri ile birlikte iletmiştir.

	Adet
Bildirilen Toplam Belge Sayısı	156
İzlenebilen Yatırım Projesi Sayısı	114
Beyanına Ulaşamayan Yatırım Projesi Sayısı	42

Tablo 23: İzlenmesi Yapılan Yatırım Projeleri

5 Değerlendirme

Yapılan analizde bölgesel kalkınma unsurunu il seviyesine kadar indiren yatırım teşvik sisteminin etkisi TR82 Bölgesi özelinde irdelenmiş, ayrıca özellikle özel sektör yatırımlarının yönelebileceği bölge ile benzer teşvik imkanlarını sağlayan ve benzer sektörel eğilimlerin yer aldığı diğer iller incelenmiştir.

Ayrıca, Kalkınma Ajanslarının yatırım teşvik sistemi sürecinde görev almasıyla oluşan dinamizm aktarılmış ve bu kapsamda Ajansımız tarafından yapılan faaliyetler üzerinde durulmuştur.

Teşvik sistemine kalkınma ajanslarının dahil olmasının ardından yapılan çalışmalarda en sık görülen problemlerden biri yatırımcıların teşvik sistemini yeterince tanımamalarıdır. Ekonomi Bakanlığı'nın sistemin etkinliğini ülke genelinde yayacak bir yapılanması bulunmamaktadır. Bu nedenle özellikle Ankara'ya uzak ve gelişmemiş bölgelerde il içinden yatırımcıların sisteme adaptasyonunun önemli olduğu görülmüştür. Bu noktada yatırım destek ofislerine çok önemli bir görev düştüğü düşünülmektedir. Çünkü, görev yaptıkları coğrafyada yatırımcıların her türlü eğilimine hakim olan ofis personeli, sistemin yatırımcılar tarafından benimsenmesi konusunda önemli faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetlerin yanında ajanslara yerel birim olarak 10 milyon TL'yi aşmayan "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ" ile belirlenen yatırım konularında genel teşvik belgesi düzenleme yetkisi verilmiştir¹⁵. Fakat, bu yetkinin etkisi bu belge türünde faydalanan yatırımcı kesiminin özellikle gelişmemiş bölgelerde çok sınırlı olması nedeniyle fazla olamamaktadır. Ajansların, özellikle "bölgesel teşvik belgesi" düzenleme yetkisine sahip olmasının sistemin etkinliğini ve hızını artıracığı değerlendirilmektedir.

Yine, yatırım teşvik sisteminde izleme ve değerlendirme sürecinin sağlıklı işlememesi yatırımcıların destek unsurlarından gerektiği gibi faydalanamamasına neden olmakta ve sistemin gelişimi ile ilgili olarak doğru politikaların üretilmesini engellemektedir. Bu noktada kalkınma ajanslarının ortaya koyacağı hizmetler yatırım teşvik sisteminin bölgesel unsurunun oldukça güçlenmesini sağlayıp, sistemin etkinliğini artıracaktır. Özellikle, yeni geliştirilecek teşvik sistemleri ve sistem içerisinde desteklenecek sektörlerin belirlenmesi hususunda ajanslar ile işbirliği mevcut durumda istenilen düzeyde gerçekleşmemektedir.

Yatırım teşvik sisteminin en önemli süreçlerinden birisi de yatırım tamamlama vizesi ve ekspertiz süreçlerinin gerçekleştirilmesidir. Bu rapor kapsamında incelenen bölgelerde daha ziyade emek yoğun sektörlerin desteklendiği göz önünde bulundurulursa bu sürecin önemi bir o kadar daha artmaktadır. Zira, emek yoğun sektörlerde sigorta primi işveren hissesi desteği yatırımcıların az gelişmiş bölgeleri tercih etmelerindeki ana nedenlerden biri olarak ön plana çıkmakta olup, destekten faydalanmak için yatırım tamamlama vizesi ve ekspertiz işlemlerinin yapılmış olması şartı aranmaktadır. Bundan dolayı, yatırım tamamlama vizesini başvuru aşamasına gelen yatırımcıların işlemlerinin hızlı ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi ve firmaların bu desteklerden en erken sürede faydalanmaları gerekmektedir. Böylece, gelen yatırımların karlılıklarının artması ve daha kalıcı hale gelmesi sağlanacaktır. Bu nedenle,

¹⁵ Resmi Gazete (Sayı: 28329) , 2012

bölgelerinde en kaliteli insan kaynağını istihdam eden kalkınma ajansları yatırım tamamlama vizesi işlemlerini yatırımcı için ivmelendirme görevini görebilecektir. Ancak, uygulamada Ekonomi Bakanlığı'na yapılan tamamlama vizesi başvurularına cevap açısından uzun bekleme süreleri, yatırımcılar ile görevli uzmanlar arasında iletişim problemleri, ulaşım zorluğu gibi konularda önemli problemler ortaya çıkmakta ve yatırımcılar destek unsurlarından ihtiyaç duydukları hız ve etkinlikte yararlanamamaktadır.

Teşvik sisteminin en önemli amaçlarından biri bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasıdır. Özellikle, ülkemizde Marmara Bölgesi'nde yoğunlaşan sanayinin ve batı bölgelerinde var olan refahın ülke geneline yayılması hedeflenmektedir. Şüphesiz ki yatırım teşvik sisteminin bu amacı tek başına başarıma şansı bulunmamaktadır. Fakat, 2012 yılından itibaren bölgemiz açısından bakıldığında yatırım teşvik sisteminin il veya bölge dışından yatırımcıların bölgemize yönelmesine katkısı sınırlı kalmıştır. Bu noktada tespit edilen problemler genel itibarıyla aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

- Saha çalışmalarında, birebir görüşmelerde yatırım teşvik sisteminin yatırımcılar tarafından doğru algılanmadığı, sistemden haberdar olmadıkları görülmüştür.
- Bölgemiz için teşvik sisteminde sunulan destek unsurları ve oranları yeterli kalmamaktadır. Bölgesel gelişmişlik açısından 6. Bölge illeri ile farkı olmayan hatta görece daha zayıf olan bölgemizde sigorta primi işçi payı, bina-inşaat harcamalarında KDV iadesi ve gelir vergisi stopajı destekleri sağlanmamaktadır.
- Bölgemizde desteklenen sektörler, yatırımcı ilgisi açısından daha cazip olabilecek tüm bölgelerde desteklenmektedir. Yeni sistemde bölgesel açıdan desteklenebilecek sektörlerin ajanslar ile birlikte istişare ile kararlaştırılması gerekmektedir.
- Bölgemiz ülkemizin batı bölgelerine yakın olmasına rağmen önceki sistemde görece sahip olduğu avantajı, Düzce, Bilecik, Kütahya, Afyonkarahisar gibi illere kaptırmıştır.
- Yatırım teşvik sisteminden faydalanan yatırımcıların çok büyük bir kısmı bölge içi yatırımcılardır.
- Yatırımların önemli bir kısmı 500 bin TL-5 milyon TL aralığına sıkışmıştır.
- Bölgede, büyük sermaye isteyen yatırımlar için yeterli kaynak bulunmamaktadır.
- Yatırım tutarı büyük projeler genellikle işletme süresince bölge insanına fazla istihdam sağlamayan enerji projeleri olmaktadır.
- Belgelerin kapatılması için asgari yatırım tutarlarını yakalamakta sıkıntı çekildiği görülmektedir. Genellikle, ajans veya diğer hibe kuruluşlarından hibe alabilen bu yatırımcıların ortaya koydukları eş finansman yatırım harcaması olarak görülmemektedir.
- Yatırım teşvik belgelerinde inşaat tutarı yatırım esnasında önemli bir kalem olup, sabit yatırım tutarını artırmak dışında herhangi bir katkısı bulunmamaktadır. Zaten sermayesi sıkıntılı olan bölgemizde bu kaleme destek verilmesi gerekmektedir.
- Yatırımcıların imalat kadar hizmet sektörüne yöneldiği görülmektedir. Yerel yatırımcı imalat konusunda riskten kaçınıp sermayesini daha ziyade hizmetler sektörüne yönlendirmektedir.
- Birçok kurum tarafından sağlanan özellikle istihdam içerikli destekler, sistemin etkinliğini azaltmakta ve yatırımcıların gelişmemiş bölgelere gelmesini engellemektedir.

- Ulaşım açısından sıkıntılı olan bölgemiz için yatırımcıyı bölgeye teşvik edecek lojistik açısından bir teşvik unsuru bulunmamaktadır.
- 2. el makinenin yatırım unsuru olarak değerlendirilmemesi problem oluşturmaktadır.
- Endüstri olarak gelişmiş bölgelerde hali hazırda faaliyet gösteren işletmelerin bölgemize transferi için herhangi bir destek bulunmamaktadır.
- Enerji ile ilgili destek bulunmamaktadır.
- Faiz indirimi sadece yatırım harcamaları için olup, işletme harcamaları için kullanılamamaktadır. Oysa ki, yeni gerçekleşen bir yatırımın etkin bir şekilde işlemesi için uygun finansman imkanının da sağlanması yatırım teşvik sisteminin etkinliğini artıracaktır.
- Bölgenin kalkınma sürecinde büyük öneme sahip kamu eliyle yürütülen makro yatırım projelerinin ihtiyaç duyacağı yatırım alanları bölgesel teşvik kapsamında değerlendirilmemektedir.
- Yatırımların önemli bir bölümü bölgesel teşvik belgesi sahibi olup, iş ve işlemlerini Ekonomi Bakanlığı ile yürütmek zorunda kalmaktadır. Bu nedenle iletişim konusunda uyumsuzluklar gerçekleşebilmektedir.
- İş ve işlemler yatırımcıların talep ettiği hızda görülmeyebilmektedir. Özellikle, yatırım teşvik belgelerinin tamamlama vizesi ve ekspertizi işlemleri oldukça uzun sürebilmektedir. Sürenin uzun sürmesinden kaynaklanan ekstra finansmanı işletmenin omzuna kalmaktadır.
- Ekonomi Bakanlığı yatırım tamamlama vizesi ve ekspertiz işlemleri için kalkınma ajanslarını görevlendirmekle birlikte, bu yatırımlar genel olarak Bakanlık personelinin talep etmediği ya da önceki sistemlerde sağlanmış problemlilerle olan teşvik belgeleri olmaktadır.
- Genel teşvik başvurularında Ajanslar yetkilendirilmesine rağmen, son onay işlemi Ekonomi Bakanlığı tarafından yapılmakta olup, gereksiz bürokrasi oluşturmaktadır.
- Yeni belge başvurularında firma tanımlama işlemleri için ajanslara yetki verilmemiş olup, gereksiz bürokrasi oluşmaktadır.

6 Öneriler

Ülkemiz 2023 yılında 2 trilyon USD milli gelir, 500 milyar USD ihracat hedefine sahiptir. Konulan hedeflere ulaşabilmek için uzun ve orta ölçekte programlar belirlenmektedir. 2015-2017 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Planın (OVP)¹⁶ Makroekonomik Hedefler ve Politikalar ile ilgili bölümünde;

- İmalat sanayii başta olmak üzere yeni yatırımların gerçekleştirilmesi, ihracatın artırılması ve teknolojik gelişme için mevcut teşvik politikaları etkin şekilde uygulanacak, ihtiyaçlara göre yatırım teşvik sistemi gözden geçirilecektir.
- Yatırımcılara ve işletmelere yönelik bürokratik ve hukuki süreçler iyileştirilecek, uluslararası standartlara ve en iyi uygulamalara göre mevzuat güncellenecektir.
- Bölgeler arası gelişmişlik farkları azaltılacak, tüm bölgelerin potansiyeli değerlendirilerek bölgesel rekabet güçleri artırılacak ve büyümeye katkıları azami seviyeye çıkarılacaktır.
- Kentsel dönüşümde katma değer yaratan sektörlerin, yaratıcı endüstrilerin, yüksek teknoloji, çevreye duyarlı yenilikçi üretimin ve enerji verimliliğinin desteklenmesine önem verilecektir.
- Piyasaların ve rekabet ortamının iyi işlemesi, fikri mülkiyet haklarının korunması, iş ve yatırım ortamının cazip ve öngörülebilir hale gelmesi desteklenerek yerli ve uluslararası doğrudan yatırımların artırılması sağlanacaktır.
- Başta makine ve otomotiv olmak üzere, demir-çelik, tekstil, hazır giyim ve konfeksiyon, elektrik ve elektronik ile kimyevi maddeler ihracat stratejimizin lokomotif sektörleri olmaya devam edecektir. Bununla birlikte, yeni rafineri inşası, elektrikli otomobil imalatı, ileri teknoloji içeren hava taşıtı motorları ve bunların parçalarının üretimi, ilaç ve tıbbi cihaz üretimi konularında Ar-Ge ve yatırım teşvik sistemi güçlendirilerek yurt içi üretim kapasitesi artırılabilecektir.
- Önemli üretim ve tüketim bölgelerinde bölgesel ve küresel ihtiyaçlara cevap verebilecek, ülkemizin ana ihracat sektörlerinin rekabet gücünü destekleyecek lojistik merkezler oluşturulacaktır.
- Turizm yatırımlarının gelişmiş ve yoğun kullanıma konu olan yörelerden diğer alanlara kaydırılarak çeşitlendirilmesine ve turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılmasına dönük politikalar uygulanacaktır, denmektedir.

Yine, 2015 Kasım ayında göreve gelen 64. Hükümetin 2016 yılı için yayımladığı Eylem Planında¹⁷ ise;

- Yatırımların önündeki idari, teknik zorluk ve engeller ilgili kurum, kuruluş ve kurulların da görüşleri alınarak tespit edilecek, bunları önleyici düzenlemeler yapılacaktır.
- YDO mevzuatı yatırımcı taleplerini daha iyi karşılayacak şekilde geliştirilecek ve bu kapsamda verilen hizmetlerin niceliğinin artırılabilmesini teminen YDO görev tanımları netleştirilerek detaylandırılacaktır.
- Emek yoğun sektörlerde yatırımcıların talebi halinde, sembolik bir kira bedeliyle, anahtar teslimi fabrika binası yapılması konusunda model geliştirilecek, denmektedir.

¹⁶ Resmi Gazete (Sayı: 29139) , 2014

¹⁷ 64. Hükümet 2016 Yılı Eylem Planı:2015

Belirtilen hedeflerin önemli bir kısmı özel sektörde yaratılacak dönüşüm ile sağlanabilecektir. Bundan dolayı özel sektöre yapılacak katkıların değeri oldukça büyüktür. Özel sektöre sağlanan mevcut desteklerin en önemlisi kuşkusuz ki "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" kapsamında sağlanan destek unsurlarıdır. Bu nedenle sistemin bölgemiz için katkısını artırabilmek için getirilen öneriler;

- Mevzuat Önerileri
- Bölgemizde Desteklenebilecek Sektör Talepleri
- Ajansların Olabilecek Katkıları

6.1 Mevzuat Önerileri

Mevcut teşvik sistemi ülkemizde uygulanan teşvik sistemleri içerisinde bugüne kadar daha önce konu edilmemiş veya çok az değinilmiş; stratejik yatırımlar, öncelikli yatırım alanları ve il bazına kadar indirilmiş bölgesel teşvik unsuru ile bir dönüşüm yaratmayı başarmıştır. Ancak, değerlendirme boyutunda ele alınan hususlar doğrultusunda bir takım yenilik talepleri gündeme gelmektedir.

- Mevcut teşvik sistemi kapsamındaki destek unsurlarına bakıldığında özellikle tüm faaliyetleri resmi olarak yürüten büyük işletmeler için önemli sayılabilecek; gelir/kurumlar vergisi indirimi ve prim desteği gibi önemli destekler mevcuttur. Ancak, ülkemizdeki ekonomik faaliyetlerin %95'nin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu destekler çoğu zaman KOBİ'ler için çok anlamlı olamamaktadır. Yeni yatırımları teşvik edecek sıcak para kaynakları sunacak destek unsurları oluşturulmalıdır.
- Desteklenen sektörlerin bölgesel uzmanlaşmayı teşvik edecek şekilde, kümelenme unsurunu da göz önünde bulundurarak sağlanması gerekmektedir. Sektörlerin belirlenme sürecinde Ajanslar da yer almalıdır.
- Faiz indirimine konu toplam faiz tutarı desteği, kademeli olarak yatırım tutarına göre artırılması gerekmektedir. Ayrıca, yatırım kredisi faizleri ekonominin durgun olduğu zamanlarda artmakta ve mevcut indirimler yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle faiz indirim puanının artırılması gerekmektedir.
- Kalkınma Bankaları aracılığıyla verilen kredilerde faiz indirimi kredinin azami olarak ilk 8 yılında uygulanması yatırımcıları finansmana erişim hususunda rahatlatacaktır.
- Faiz indirimi sadece yatırım harcamaları için olup, işletme harcamaları için kullanılamamaktadır. Alınan kredinin belli bir oranının işletme döneminin ilk 3 yılı için kullanılabilmesi gerekmektedir.
- KDV yeni girişim olarak hayata geçen yatırımlarda önemli bir maliyet olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı yatırımlarda inşaat harcamaları yatırımın önemli bir kısmına tekabül etmektedir. Yatırımlarda gerçekleşen inşaat harcamalarının KDV'den muaf tutulması veya iade edilmesi yatırımcıları rahatlatacaktır.
- Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği uygulamasında yatırım tutarı oranı kriterinin kaldırılması, emek yoğun sektörler açısından yoğun olan bölgemizdeki yatırımcıların yeni yatırım planlarını hızlandırmalarına katkı sağlayacak olup, yeni yatırımları da bölgemize çekecektir. Ayrıca, bu desteğin uygulanmasında tamamlama vizesi esnasında tespit edilen istihdam sayısı temel alınmaktadır. Tamamlama vizesi

sonrasında yapılan istihdamlar destek kapsamında olmamaktadır. Bu tür ilave istihdamların da destek kapsamına alınması istihdam artışı sağlayabilecektir.

- Bölgemiz ülkemizin batı bölgelerine yakın olmasına rağmen gelişmişlik ve imkanları açısından 6. Bölge illeri ile kıyaslandığında benzer hatta daha geri de olduğu bilinmektedir. Özellikle, güvenlik ile ilgili sorunları da düşündüğümüzde bölgemiz yatırımcılar için oldukça cazip bir alan olabilir. Bu nedenle, 6. Bölge illerine sunulan; gelir vergisi stopajı desteği, sigorta primi işçi payı ve bina/inşaat harcamalarında KDV iadesi desteklerinin bölgemiz illerine de sunulması gerekmektedir.
- Destek unsurları içerisinde yatırımcıyı bölgeye teşvik edecek lojistik açısından bir teşvik unsuru bulunmalıdır.
- Endüstri olarak gelişmiş bölgelerde hali hazırda faaliyet gösteren işletmelerin mevcut yatırımlarının bölgemize transferi için bir destek mekanizması oluşturulmalıdır.
- Gelişmekte olan bölgelerde enerji ile ilgili destek mekanizması oluşturulmalıdır.
- 2. el makinenin yatırım unsuru olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.
- Yatırım teşvik sisteminin etkinliğinin artması diğer kamu kaynaklı destekler ile çakışmasının önlenmesi ve eşgüdümünün sağlanması gerekmektedir.
- İşletmenin tamamlama vizesi talebi ile gerçekleşme işlemi arasında yatırımcının gerçekleştirdiği sigorta primi ödemeleri yatırımcının talebi halinde iade edilmelidir.
- Tamamlama işlemleri açısından ajans veya diğer hibe kuruluşlarından hibe alabilen bu yatırımcıların ortaya koydukları eş finansman yatırım harcaması olarak görülmelidir.
- Genel teşvik başvuruları, işlemlerin tamamıyla ajanslarda tamamlanması sağlanmalıdır. Mevcut sorunların hızlı çözümü için ortak bir mekanizma üzerinde çalışılmalıdır.
- Bölgesel teşvik belgesi düzenleme ve revizyon yetkisinin Ajanslara da verilmesi gerekmektedir.

6.2 Bölgemizde Desteklenebilecek Sektör Talepleri

Bölgemizde desteklenen sektörlere baktığımızda hemen hemen tümünün diğer bölgelerde de desteklendiğini, bu bölgeye belli yatırım tipleri için özel bir yönlendirmenin olmadığı görülmektedir. Oysa ki, bölgemiz yoğun bir göç sorunu ile karşı karşıyadır. Son yıllarda gelişim gösteren bölge üniversiteleri ile nitelikli istihdam şansı da elde edilmiş durumdadır. Bu nedenle, bölgemize katma değeri daha yüksek, diğer bölgelerde desteklenmeyen, destekleniyor ise de yatırımcı için anlamlı olabilecek teşvik farklılıklarıyla desteklenen sektörlerin yönlendirilmesi gerekmektedir.

- OVP'de belirtildiği üzere turizm yatırımlarının ülkenin diğer yörelerine çeşitlendirilerek kaydırılması hedefine uygun olarak; bölgemizde makine imalatı sektörünün cazip hale gelebileceği, hazır giyim ve konfeksiyondaki yetişmiş insan gücü ve kaliteli üretimin batı bölgelerinden taşınmak isteyen yatırımcılar için önemli bir fırsat olduğu, endemik bitkisel çeşitliliği ile ilaç üretimi için uygun bir yer olabileceği, tıbbi cihaz ve ekipmanların üretimi için yeterli altyapısının olduğu değerlendirilmektedir. Bu sektörlerde, pozitif ayrımcılık uygulanarak teşvik sistemi ile birlikte yapılacak yönlendirmenin önemli olduğu düşünülmektedir.

- Bölgenin kalkınma sürecinde büyük öneme sahip kamu eliyle yürütülen makro yatırım projelerinin ihtiyaç duyacağı yatırım alanları bölgesel teşvik kapsamında değerlendirilmemektedir. Böylelikle hem ilgili yatırımlar daha uygun maliyete gerçekleştirilecek hem de yatırımcı işletme daha fazla kar etme imkanına sahip olacaktır. Ayrıca, yerel işletmeler de güçlenecektir. Bu anlamda Sinop'ta gerçekleştirilecek nükleer santral projesinde ihtiyaç duyulan alımların teşvik sistemi yardımıyla bölgemizde gerçekleştirilebilecek yatırımlar ile sağlanması oldukça kritiktir.
- Bölgemizde madencilik ve ağır sanayi yatırımları artış eğilimindedir. Bu yatırımların daha rantabl olabilmesi için demiryolu ve liman yatırımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Özel sektörün bu ihtiyacı giderebilmesi için talep edilen asgari yatırım tutarının bölgemiz gibi geri kalmış bölgelerde düşürülmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir.
- Aynı gelişmişlik seviyesinde olunan ve bölgemizde gelişebilecek aşağıdaki sektörlerinde bölgemizde bölgesel destek unsurları ile desteklenmesi gerekmektedir.
 - Çağrı Merkezi: Daha önce bölgemize bu yatırım konusunda talep olmuş ancak teşvik edilmediği için yatırımlar başka bölgelere gitmiştir.
 - Yenilenebilir Enerji (Rüzgar, Güneş, Biokütle vb.)
 - Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı: Bu sektör Kastamonu'da desteklenmekte ancak Çankırı ve Sinop'ta da desteklenmesi gerekmektedir.
 - Plastik Ürünleri İmalatı
 - İnşaat amaçlı beton ürünleri imalatı ve ısı veya ses izole edici eşya ve karışımlar
 - Motosiklet ve bisiklet üretimi
 - Kömür gazı: Bu sektör Çankırı ve Sinop'ta desteklenmekte ancak Kastamonu'da da desteklenmesi gerekmektedir.
- Bölgemizin %70'i ormanlarla kaplıdır. Ancak, bu orman varlığından yeterince faydalanmak mümkün olmamaktadır. Özellikle İstanbul'da önemli miktarda bölgemizden iş adamı bu sektörde faaliyet göstermektedir. Ancak, bölgemiz illeri ile aynı teşvik imkanlarına sahip İstanbul'a yakın iller bulunmaktadır. Bu nedenle bölge dışından yatırımcılar bölgemize yatırım yapmaktan kaçınmaktadırlar. Bu hususta teşvik sistemi ile yatırım adresi olarak bölgemizin gösterilmesi en fazla kaynağa sahip olunan bu endüstri alanında potansiyelin açığa çıkmasını sağlayacaktır.

6.3 Ajansların Potansiyel Katkıları

Ajanslar 2012 Haziran ayından itibaren aktif bir şekilde teşvik sisteminde rol almaktadır. Fakat, mevcut işbirliğinin potansiyeli ortaya koyduğunu söylemek güçtür. İşbirliğinin ve sistemdeki etkinliğin artabilmesi için ajansların aşağıdaki katkıları verebileceği düşünülmektedir.

- Destek unsurları hakkında yatırımcılara anlaşılabilir ve etkili tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi

- Yatırım teşvik belgesinin sağlanması ve yatırım teşvik belgesinin ardından yatırımcıların destek unsurlarından etkin olarak faydalanabilmesi için sürekli danışmanlık hizmeti sağlanması
- Genel teşvik belgesi başvurularında Ekonomi Bakanlığı onay sürecinin kaldırılması
- Bölgesel teşvik belgelerinin de Ajanslar eliyle sağlanabilmesi
- Tamamlama vizesi ve ekspertiz görevlendirmelerinde özellikle bölgesel teşvik belgelerine öncelik verilmesi
- Teşvik edilecek sektörlerin belirlenmesinde Ajanslara etkin rol verilmesi
- Teşvik belgelerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi için Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS)'nin kullanılması

7 Kaynakça

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). (2012). Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme. Ankara: TEPAV

Resmi Gazete (Sayı: 27290). (2009). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Resmi Gazete (Sayı: 24884). (2002). İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

Resmi Gazete (Sayı: 28328). (2012). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Resmi Gazete (Sayı: 28328). (2012). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ

Ekonomi Bakanlığı. Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Bilgi Sistemi. Ocak 04, 2016 tarihinde <http://tesvik.ekonomi.gov.tr/tesvik/Giris.jsp> adresinden alındı.

Resmi Gazete (Sayı: 29139). (2014). Orta Vadeli Program (2015-2017)

64. Hükümet 2016 Yılı Eylem Planı. (2015).

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası. (1990). S.364-390. Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Uygulanan Gelişme Politikaları.

**T.C. KUZEY ANADOLU
KALKINMA AJANSI**
NORTH ANATOLIAN DEVELOPMENT AGENCY

Bilginin Pusudası, Çeşitli Fikirlerin Referans Noktası

Cebrail Mah. Saray Sk. No:1 37200 / KASTAMONU
Tel.: +90 366 212 58 52 • Faks: +90 366 212 58 55
E-posta: bilgi@kuzka.gov.tr

 TC_KUZKA | www.kuzka.gov.tr